

Uluslararası Sosyal
Bilimler Akademisi
Dergisi (USBAD)

International Journal of
Social Sciences
Academy (IJSA)

Yıl 7, Year 7, Sayı 19, Issue 19, Eylül 2025, September 2025

e issn: 2687-2641

Özgünlük kontrolü

Authenticity process

DOI: 1719651

Makale türü: Araştırma
makalesi

Article type: Research
article

Geliş tarihi 14.06.2025

Submitted date

Kabul tarihi 17.09.2025

Accepted date

Elektronik yayın tarihi 20.09.2025

Online publishing date

Atıf Bilgisi / Reference Information

Başbayrak, M., & Karakaş, R. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında Düşünme ve Akademik Düşünme Kavramları. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademisi Dergisi / International Journal of Social Sciences Academy*, 7(19), 901-938.

TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİ BAĞLAMINDA DÜŞÜNME VE AKADEMİK DÜŞÜNME KAVRAMLARI

Mert BAŞBAYRAK¹, Rezan KARAKAŞ²

Öz

Düşünme; varlıklar arasındaki ilişkileri anlama, onları bir araya getirme, birbirinden ayırma ve karşılaştırma yapabilme yeteneğidir. Yaratıcı düşünme, analitik düşünme, algoritmik düşünme, eleştirel düşünme gibi birçok düşünme türü mevcuttur. Türkçe alan yazında pek fazla ele alınmamış olan akademik düşünme ise bilimsel süreçlerin etkin bir şekilde rol oynadığı bir düşünme türüdür. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Öğretim Programı'nda bu kavram, "Akademik Düşünme Dünyası" adıyla 8. sınıf düzeyinde ayrı bir tema olarak yer almıştır. Fakat bu kavramla ilgili öğretim programı içerisinde

¹Doktora Öğrencisi, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli İzleme ve Değerlendirme Komisyonu Üyesi, Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, mertbasbayrak07@gmail.com, Orcid: 0000-0003-2051-0633

²Prof. Dr., Siirt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, rezankarakas@siirt.edu.tr, Orcid: 0000-0001-9138-3825

“akademik düşünme” ve “akademik düşünce” şeklinde bir kavram karmaşası mevcuttur. Araştırmanın amacı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan düşünme ve akademik düşünme becerilerini incelemek ve bu becerilerle ilgili Akademik Düşünme Dünyası teması çerçevesinde etkinlik önerileri ortaya koymaktır. Bu bağlamda nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışmada, ilgili temada yer alan düşünme ve düşünme türleri, bilim ve proje hazırlama süreci başlıkları ve bunların alt başlıkları detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Araştırma sonuçlarına göre öncelikle öğretim programı içindeki kavram karışıklığının giderilmesi ve akademik düşünme kavramının alan yazında yaygınlaştırılarak ortaokul düzeyinden itibaren önemsenmesi savunulmaktadır. Literatür taramasında ortaya konan ve etkinlik önerilerinde uygulaması yapılan kısımların da yeni ders kitaplarını hazırlayanlar, öğretmenler ve araştırmacılar tarafından dikkate alınması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, Düşünme, Akademik Düşünme, Düşünme Türleri, Bilimsel Araştırma.

Concepts of Thinking and Academic Thinking in the Context of the Türkiye Century Education Model

Abstract

Thinking is the ability to understand the relationships between entities, bring them together, separate them from each other and compare them. There are many types of thinking such as creative thinking, analytical thinking, algorithmic thinking and critical thinking. Academic thinking, which has not been addressed much in Turkish literature, is a type of thinking in which scientific processes play an active role. In the Türkiye Century Maarif Model Middle School Turkish Curriculum, this concept has been included as a separate theme at the 8th grade level under the name of “Academic Thinking World”. However, there is a confusion of concepts such as “academic thinking” and “academic thought” in the curriculum regarding this concept. The aim of the research is to examine the thinking and academic thinking skills included in the Türkiye Century Maarif Model Middle School Turkish Curriculum and to put forward activity suggestions regarding these skills within the framework of the Academic

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında Düşünme ve Akademik Düşünme Kavramları

Thinking World theme. In this context, document review, one of the qualitative research methods, was used. In the study, the headings of thinking and thinking types, science and project preparation process and their subheadings in the relevant theme were discussed in detail. According to the results of the research, it is advocated that the conceptual confusion in the curriculum should be eliminated first and the concept of academic thinking should be disseminated in the literature and given importance starting from the secondary school level. It is recommended that the parts revealed in the literature review and implemented in the activity suggestions should be taken into consideration by those preparing new textbooks, teachers and researchers.

Keywords: Türkiye Century Education Model, Thinking, Academic Thinking, Types Of Thinking, Scientific Research.

GİRİŞ

Düşünme Kavramı

İnsan zihni; düşünme, hissetme ve isteme olmak üzere üç temel işleve sahiptir (Yılmaz, 2020). Bunlar arasında düşünme, aklın bağımsız ve kendine özgü eylemidir. Aynı zamanda biçimleri ve bağlantıları kavrama, birleştirme, ayırma ve karşılaştırmalar yapma yetisidir (Başer, 2021).

Düşünme, insanı diğer canlılardan ayırır. Kişilerin daha bilinçli ve rahat şekilde yaşamalarına, karşılaştıkları sorunları daha uygun ve kolay çözmelerine, bunun yanında bireysel ve toplumsal gelişimlerine yardımcı olur (Semerci, 2003). Yılmaz'a göre (2020, s. 7) "düşünme, şimdi içindeki süreçlerin gelecekte olası süreçler üzerinde hangi etkilere sahip olabileceğini ya da olacağını muhakeme etmektir." Kısacası düşünme, belirli bir amaç doğrultusunda yapılan zihinsel faaliyetlerin tümüdür.

Düşünme, zihnin sınırsız becerisidir. Bilgileri değerlendirmenin, sorgulamanın ve ortaya yeni bilgiler çıkarma çalışmalarının temelidir. Bireylerin işlerinde ve sorumluluklarında yeni ve farklı bakış açıları yakalayabilmeleri bunun yanında özgür ve bağımsız karar alabilmeleri, sosyal baskılar karşısında tarafsız davranış ortaya koyabilmeleri için

düşünme becerilerini etkili bir şekilde geliştirmesi beklenir. Düşünme esnasında zihin peş peşe mantıklı işlemler yapar. Yürütülen bu zihinsel işlemler birbirinden farklı olmakta ve bazı bilgileri gerekli kılmaktadır. Söz konusu işlemler akıl yürütme olarak adlandırılır ve akıl yürütmenin belirli bir mantık çerçevesinde yapılması da düşünme türlerini oluşturur (Güneş, 2012).

Akademik Düşünme / Akademik Düşünce

Alan yazında “akademik düşünme” veya “akademik düşünce” olarak tanımlanan kavramla ilgili son derece sınırlı bilgi mevcuttur. Araştırmacılar bu kavramları birbirinin yerine kullanarak alanda bir ikiliğe yol açmaktadır. İngilizce alan yazında “academic thinking” şeklinde geçen kavram, “düşünme hakkında düşünme becerisini içeren metabilşsel yetenek olarak tanımlanır” (Zalewski, 2020, s. 143).

Günlük düşünme ve akademik düşünme becerileri arasındaki fark, bir bakıma çabasız ya da kendiliğinden gerçekleşen biliş ile kasıtlı ve çaba gerektiren biliş arasındaki farka benzer. Genel itibarıyla, günlük düşünme becerileri, günlük yaşamdaki dünya ile etkileşim kurma yollarını sağlar bunun yanında rutin ve alışılmış etkinlikleri içerir ve nispeten otomatik bir şekilde gerçekleşir. Buna karşılık, akademik düşünme becerileri gerektiren sorunlar, kesinliği, kasıtlı değerlendirmeyi, doğru anlamayı ve sunulan gerçeklerle tutarlı tahminlere çok daha fazla verilmesini gerektirir (Reeve, vd., 1985). Yani akademik düşünmede bilimsel süreçler daha etkin rol oynar.

Akademik düşünme, düşünme kavramı ve bunun faaliyet biçimiyle alakalıdır. Düşünme boyutunun hangi öğeleri içerdiğine bakılarak düşünce faaliyeti, beraberinde de akademik düşünebilme anlamlandırılabilir (Ekmekçi, 2017). Zwiers (2004), akademik düşünmenin on iki becerisi olduğunu söylemiştir. Bunlar, “analiz, karşılaştırma, analiz ve sınıflandırma, sebepler ve etkilerinin teşhis edilmesi, problem çözme, duygudaşlık yapmak, sentezleme, yorumlama, değerlendirme, iletişim ve uygulama”dır. Üst düzey bilişsel basamaklara

dayandığı için bu becerileri, Bloom Taksonomisi'ndeki "analiz, sentez ve değerlendirme" basamakları olarak da düşünmek mümkündür. Bu basamaklar akademik düşünme becerileri olarak da ifade edilebilir (Ekmekçi, 2017, s. 51-52).

Bilişsel yeterliliklerin; bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme olarak toplam altı aşamalı bir sıra izlediğinden bahseden Bloom, Bilişsel Alan Taksonomisi'nin en üst basamaklarının analiz, sentez ve değerlendirme olduğunu ifade eder. Analiz, bütünü oluşturan parçaları, belli amaçlar doğrultusunda sistematik olarak ayrıştırılmasıdır. Sentez, bütünü oluşturan parçaların ayrıştırılmış öğelerinden hareket ederek bütünü yeniden organize etmektir. Değerlendirme basamağı ise öğrenme yaşantılarının sonuçları hakkında karar ölçütleri geliştirme ve geliştirilen ölçütler vasıtasıyla öğrenme etkinliğini süreç, amaç, içerik ve yöntem açısından değerlendirilmesini ifade eder (Aydın, 2006). Tanımları verilen bu üç basamak, akademik düşünme kavramı için önemli ölçüde yol göstericidir.

2024'te yayımlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin dili yetkin bir biçimde kullanmalarını, Türkçenin zenginliklerini ve kültürel değerlerini kazanmalarını amaçlamıştır. Bu programda bütüncül dil gelişiminin yanı sıra yaratıcı, eleştirel, analitik ve akademik düşünme gibi düşünme becerileri de önemsenmiştir. Öğretim programıyla ilgili detaylı bilgiler araştırmanın bulgular bölümünde verilmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (2024) henüz çok yeni olduğu için konu üzerinde yapılan araştırma sayısı sınırlıdır. Ancak Banaz (2024), ortaokul Türkçe öğretim programını dijital okuryazarlık açısından incelemiştir. Can ve Kardaş (2024), 2024 Türkçe öğretim programını bilişsel ve üstbilişsel stratejiler bakımından incelerken Kayman ve Elkatmış (2024), 2019 ile 2024 ilköğretim Türkçe öğretim programlarını karşılaştırmıştır. Yurdakal (2024) ise çalışmasında

ilkokul Türkçe öğretim programını ele almıştır. Karagöl ve Aydoğan (2025), yeni öğretim programındaki değerleri konu edinirken Köçer (2025), öğretim programı ve ders kitabındaki kültür okuryazarlığını konu edinmiştir. Bunun yanında Türkçe alan yazında “akademik düşünme” veya “akademik düşünce” kavramlarını doğrudan inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmanın, 2024 Türkçe Öğretim Programı’nda ilk kez gündeme gelen Akademik Düşünme Dünyası temasıyla ilgili yeni ders kitaplarını hazırlayanlara, öğretmenlere ve diğer araştırmacılara yol gösterici olması ve “akademik düşünme” kavramını Türkçe alan yazına kazandırması bakımından önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırmanın amacı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda yer alan düşünme ve akademik düşünme becerilerini incelemek ve bu becerilerle ilgili Akademik Düşünme Dünyası teması çerçevesinde etkinlik önerileri ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda ortaya çıkan araştırma sorusunu ise “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda ‘düşünme’ ve ‘akademik düşünme’ kavramları nasıl ele alınmıştır?” sorusu oluşturmaktadır.

YÖNTEM

Araştırmanın Yöntemi

Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi yöntemiyle yapılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar” (Yıldırım & Şimşek, 2018, s. 189). Bu kapsamda araştırmanın amacı doğrultusunda ilgili dokümanlara ulaşılmış ve veriler başlıklandırılarak analiz edilmiş, yorumlanmış ve özetlenmiştir.

Çalışma Nesnesi

Araştırmanın çalışma nesnesini Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (2024) oluşturmaktadır. Bu öğretim

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında Düşünme ve Akademik Düşünme Kavramları

programı içinde 8. sınıf düzeyinin 6. teması olan “Akademik Düşünme Dünyası”nın konuları ve alt konuları tek tek incelenmiştir. Ayrıca çalışma nesnesinde yer alan “akademik düşünme/akademik düşünce” kavram ikiliğine de dikkat çekilmiştir.

8. SINIF	
İLETİŞİM VE SOSYAL İLİŞKİLER	• Genel Ağ: genel ağın insan hayatındaki yeri ve önemi, genel ağ ve kişisel güvenlik, genel ağ ve bilgiye erişim, çevrim içi ortamlarda iletişim, siber zorbalık, dijital bağımlılık. • Sosyal Medya: sosyal medya ve mahremiyet, sosyal medya ve güvenlik, sosyal medya ve etik, sosyal medya ve türleri, sosyal medya dili (nezaket,saygı). • Dijital İçerik Üretimi: video tasarım platformları, dijital hikâye oluşturma platformları, grafik tasarım platformları, bloglar. • Dijital Yenilikler: bulut teknolojisi, artırılmış gerçeklik, yapay zekâ ve kullanım alanları (bilim, sanat, edebiyat vb.).
VATAN SEVGİSİ	• Atatürk, İstiklâl Marşı, milli irade, milli kimlik, vatanseverlik, gazilik, şehitlik, ülke varlıklarına sahip çıkma. • Sarıkamış Harekâtı, Kut’ül Amare, 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü.
DOĞA VE İNSAN	• Yaşadığımız Gezegen: bitkiler, canlılar, hayvan hakları, çevre, dünya, evren, uzay, gezegenler, manzaralar, mevsimler, renkler, yeryüzü, yıldızlar, zaman bilinci. • Doğa Olayları: afetlerle yaşamayı öğrenme, afetlere karşı alınacak önlemler, afetler sırasında ve sonrasında yapılması gerekenler. • Sürdürülebilirlik: temiz suyun ve suyu artımanın önemi, erişilebilirlik ve temiz çevre, sürdürülebilir toplulukların önemi, sorumlu üretim ve tüketicinin önemi, bilinçli tüketici olma, israftan kaçınma, iklim krizi ve iklim eylemi kavramları, suda ve karada yaşamı korumanın önemi, doğaya saygı, çevre koruma, ekonomik büyüme ve sosyal gelişim, planlı şehirleşme.
TÜRK HİKÂYE GELE-NEĞİ VE DESTANLARI	• Türk destanlarında yer alan olağanüstü öge, motif ve semboller. • Türk destanlarından örnekler, Dede Korkut Hikâyeleri. • Efsane, halk hikâyesi, hikâye anlatıcılığı, menkıbe, masal.
SANAT VE ESTETİK	• Sanatın doğuşu ve gelişimi. • Sanatın farklı dalları: resim ve heykel, mimari, dans, halk oyunları, tiyatro, müzik, sinema. • Sanat eseri okuma: resim/film/kitap/heykel/ mimari yapı/müziği okuma süreci. • Dijital sanat, estetik ve güzelliğin kavramı, doğa ve estetik, sanat ve estetik, müzecilik, sanal müze.
AKADEMİK DÜŞÜNCE DÜNYASI	• Düşünme ve Düşünme Türleri: düşünmenin temel kavramları, düşünme ve problem çözme, algoritmik düşünme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme. • Bilim: bilimsel bilgi, bilimsel ölçütler, bilimsel etik ilkeleri, sahte bilimi ayırt etme yolları, bilimsel genellemelere ulaşma yolları. • Proje Hazırlama Süreci: problemin belirlenmesi, denence ve soruların sıralanması, planlama, denencelerin sınanması ve sorulara cevap bulunması, ulaşılan sonuçların değerlendirilmesi, proje sürecinin raporlanması.

Şekil 1.

Türkçe Dersi 8. Sınıf Temaları (MEB, 2024b, s. 21)

Şekil 1 incelendiğinde 2024 yılında yayımlanan öğretim programında 8. sınıf Türkçe dersine ait temalar ve bunların konuları görülmektedir. 6. temada yer alan “Akademik Düşünce Dünyası” ile birlikte düşünme ve düşünme türleri, bilim ve proje hazırlama süreci alt başlıklarıyla birlikte açıklanmıştır.

6. TEMA: AKADEMİK DÜŞÜNME DÜNYASI

Akademik düşünme dünyası teması aracılığıyla metindeki probleme çözüm üretebilme, sözlü ve yazılı olarak eleştirebilme, problem çözümüne yönelik konuşabilme ve yazabilme gibi öğrenme çıktıları ile çalışkanlık, sorumluluk, dürüstlük gibi değerlerin öğrencilere aktarılması amaçlanmaktadır. Ayrıca öğrencilerde gerçeği arama, analitik düşünme, özgün düşünme gibi eğilimlerin; iletişim, kendini düzenleme (öz düzenleme), sorumlu karar verme gibi sosyal-duygusal öğrenme becerilerinin ve bilgi okuryazarlığı, dijital okuryazarlık, veri okuryazarlığı gibi becerilerin de geliştirilmesi hedeflenmektedir. Dersin anlama alan becerileri olan dinleme/izleme ve okuma becerileriyle anlatma becerileri olan konuşma ve yazma becerileri birbiriyle ilişkilendirilmiştir.

Şekil 2.

Programda Akademik Düşünme Dünyası Temasının Açıklaması. (MEB, 2024b, s. 219)

TDÖP'ten (Türkçe Dersi Öğretim Programı) alınan Şekil 2 incelendiğinde daha önce adı “Akademik Düşünce Dünyası” olarak geçen tema başlığının “Akademik Düşünme Dünyası” olarak geçtiği görülmektedir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada veriler öğretim programının ilgili temasında yer alan başlıklandırmalar kullanılarak toplanmıştır (MEB, 2024b, s. 21). Betimsel analizle bu başlıkların açıklanması için farklı bilimsel kaynaklardan yararlanılmıştır. Aynı zamanda öğretim programının temel felsefesine uygun olarak etkinlik önerileri geliştirilmiş ve bunlar da listelenmiştir. Etkinlikler geliştirilirken üç akademisyen, iki bilim uzmanı ve beş Türkçe öğretmeninden sözlü olarak görüş alınmıştır. Akademisyen ve öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda araştırmadan üç etkinlik çıkarılmış, bunun yerine üç yeni etkinlik eklenmiş ve bir etkinlik de düzenlenmiştir. Önerilen etkinlikler yalnızca kavram öğretimi değil;

öğrenciyi aktif öğrenme sürecine katan, üretime ve sorgulamaya dayalı, uygulamalı nitelik taşımaktadır.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bu araştırmada geçerlik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla çeşitli önlemler alınmıştır. Öncelikle çalışma nesnesi olarak Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (2024) doğrudan incelenmiş, veriler programın kendi resmi dokümanlarından elde edilmiştir. İç geçerliği artırmak için bulgular, literatürdeki farklı araştırmalar ve kuramsal çerçeveye karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Çalışmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla dokümanlar sistematik bir şekilde sınıflandırılmış ve elde edilen bulgular açık bir biçimde raporlanmıştır. Ayrıca etkinlik önerileri geliştirilirken üç akademisyen, iki bilim uzmanı ve beş Türkçe öğretmenin görüşlerine başvurulmuş, bu sayede uzman görüşüyle içerik denetimi yapılmıştır. Böylelikle araştırma sonuçlarının tutarlılığı ve güvenilirliği desteklenmiştir.

BULGULAR VE YORUM

1.Düşünme Türleri

Düşünme kavramının tanımlanmasındaki çeşitlilik, düşünme türlerini sınıflandırırken de kendini göstermektedir. Alan yazındaki kaynaklar düşünme türlerini farklı şekilde sınıflandırmaktadır. Robertson (1999), “Types of Thinking” kitabında; günlük düşünme, yaratıcı düşünme, mantıksal ve bilimsel düşünme, akıllı düşünme ve düşünme hakkında düşünme başlıklarını kullanarak düşünmeyi beş türde ele almıştır. Akar (2007), doktora tezinde on iki düşünme türünün adını anmış bunun yanında Güneş (2012), makalesinde on altı düşünme türünü açıklamıştır. Butterworth ve Thwaites (2013), “Thinking Skills” adlı çalışmalarında problem çözme ve eleştirel düşünmeye yoğunlaşmıştır. Yılmaz (2020, s. 22-30), “Eleştirel ve Analitik Düşünme” kitabında; “dönüşümsel düşünme, tüm dengelimsel düşünme, global düşünme, omnipotent

düşünme, analogik düşünme, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, tümevarımsal düşünme, hipotetik düşünme, empatik düşünme, ıraksak düşünme, yansıtıcı düşünme, refleksif düşünme, ikonik düşünme, analitik düşünme, inovatif düşünme, yakınsak düşünme, lateral düşünme, bütünleştirmeci (kombinasyonel) düşünme, üst-bilişsel düşünme” olmak üzere yirmi farklı düşünme türünden bahsetmiştir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Türkçe Öğretim Programı’nda (2024) ise “Akademik Düşünme Dünyası” temasının konuları olarak algoritmik düşünme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme türlerinin adı geçmektedir. Aşağıdaki bölümde yeni öğretim programı kapsamında ifade edilen düşünme türleri hakkında bilgi verilmiştir.

Algoritmik Düşünme

Algoritma kelimesi basitçe "uygulanabilen ve sistematik olarak bir sonuca kadar takip edilebilen, kesin olarak tanımlanmış rutin bir işlem" olarak tanımlanabilir (Pusmaz, 2023, s. 64). Algoritmik düşünme ise bireyin problem durumu karşısında yaratıcı ve mantıksal düşünme becerilerini kullanarak problemin çözümü için gerekli eylemler dizisini tamamlamasıdır. Bilimsel dünya görüşünün gerekli bir parçası olan algoritmik düşünme; yapısal düşünme, problem çözme, soyut ve mantıksal düşünme, yaratıcı düşünme gibi bilişsel faktörlerden etkilenir (Futschek & Moschitz, 2010; Ziatdinov & Musa, 2013).

Algoritmaları inşa etme ve anlama ile bağlantılı olan bir “yetenek havuzu” olarak nitelendirilen algoritmik düşünme için altı beceri alanı mevcuttur. Algoritmik düşünme için bu yeteneklerin ortaya çıkması gerekir (Futschek, 2006, s. 160):

1. Verilen sorunları analiz edebilme yeteneği.
2. Bir sorunu kesin olarak belirleyebilme yeteneği.
3. Verilen soruna uygun temel eylemleri bulabilme yeteneği.
4. Verilen bir soruna temel eylemleri kullanarak doğru bir algoritma oluşturabilme yeteneği.

5. Bir sorunun muhtemel tüm normal ve özel durumlarıyla ilgili düşünme yeteneği.
6. Bir algoritmaya ait verimliliği artırma yeteneği.

Analitik Düşünme

Analitik düşünme, bir konuyu veya problemi tümdengelim yöntemi ile alt konularına ayırıp elde edilen her bilgiyi ayrıca değerlendirebilme yeteneği olarak tanımlanır. Konu veya problemlerin küçük parçalara ayrılmasındaki amaç, parçalardan yola çıkılarak bütünü çözümlemektir. Bu yeteneğe sahip olan kişiler karmaşık yapılar karşısında pratik çözüme ulaşabilirler (Doğan, 2020). Yani analitik düşünme, daha çok analiz edebilme becerisiyle bağlantılıdır (Yılmaz, 2020).

Analitik düşünmede sadece parçalara odaklanıp bütün hakkında yanltan kararlar verilmemesi gerekmektedir. Bütünü tam olarak kavrayamamak büyük bir yanlışlık doğurabilir. Bütünü hakkıyla kavramak çoklu bakış açısı kullanmakla mümkündür (Yılmaz, 2020). Analitik düşünme becerisinin göstergelerini (Akkuş-Çakır & Senemoğlu, 2016, s. 1490) dört maddede özetlemiştir:

1. Bir durumu analiz edip onun öğelerini ve öğeler arasında ilişkileri belirleyebilme.
2. Örgütlenme ilkelerini ortaya koyabilme.
3. Fikirlerin dayanaklarının güvenilirliğini ve geçerliliğini doğru olarak değerlendirebilme ve açık bir şekilde ifade edebilme.
4. Yapılan analizi etkili şekilde değerlendirerek bir sonuca varma.

Analitik düşünme becerisi gelişmiş insanların temel özellikleri sorgulayıcı ve şüpheli olmalarıdır. Bu kişiler toplumca kabul görmüş düşüncelere bile şüpheyle yaklaşp onları bir düşünce sentezinden geçirirler. Böylece doğru bilinen yanlışların farkına varabilirler (Doğan, 2020).

Eleştirel Düşünme

Eleştiri sözcüğü Türkçe Sözlük'te “bir insanı, bir eseri, bir konuyu doğru ve yanlış yanlarını bulup göstermek amacıyla inceleme işi, tenkit” ifadesiyle tanımlanmaktadır (TDK, 2019, s. 786). Eleştirel düşünme; insanın kendi düşüncelerini, başka fikirleri anlayabilmesi ve düşüncelerini açıklayabilme becerilerini geliştirmesi için örgütlü, etkin, işlevsel bir biliş sürecidir (Yılmaz, 2020). Eleştirel düşünme becerileri on iki maddede özetlenebilir. Bu maddeler aşağıda verilmiştir (Tüm kaya & Aybek, 2008):

1. Bir ifadenin ne anlam içerdiğini kavrayabilme.
2. Muhakeme ederken konuyla ilgili bir belirsizlik olup olmadığı konusunda yargılamada bulunabilme.
3. İfadelerin kendi aralarında çelişki oluşturup oluşturmadığı konusunda yargılama yapabilme.
4. Kesinlikle bir sonuca ulaşıp ulaşılmadığını yargılayabilme.
5. İfadenin kesinliğini yargılayabilme.
6. Herhangi bir ifadenin bir kural veya ilke kullanıp kullanmadığını yargılayabilme.
7. Gözlem içeren ifadenin güvenilirliğini sorgulayabilme.
8. Bir ifadenin tümevarımcı bir sonucu garantileyip garantilemediğini sorgulayarak onun savunulabilirliğini yargılayabilme.
9. Problemin tanımlanıp tanımlanmadığını yargılayabilme.
10. Bir ifadenin varsayımsal olup olmadığını yani doğru olarak kabul edilip edilemeyeceğini yargılayabilme.
11. İfadenin yeterince tanımlanıp tanımlanmadığını yargılayabilme.
12. Bir ifadenin otoritelerce doğru kabul edilip edilmeyeceğini yargılayabilme.

Yani, eleştirel düşünme; bireyin kendi ve başkalarının düşüncelerini anlamasını, sorgulamasını ve değerlendirmesini sağlayan örgütlü ve işlevsel bir bilişsel süreçtir. Bu süreç, ifadelerin anlamını, doğruluğunu, tutarlılığını, güvenilirliğini ve geçerliliğini sorgulama; problemleri tanımlama ve varsayımları değerlendirme gibi becerileri içerir. Böylece kişi, bilinçli, temelli ve mantıklı yargılara ulaşma yeteneğini geliştirir.

Yaratıcı Düşünme

Yaratıcı düşünme, “daha önce aralarında ilişki kurulmamış nesneler ya da düşünceler arasında ilişki kurulması” olarak tanımlanabilir (Rawlinson, 1995, s. 20). Hazırlık, kuluçka, aydınlanma ve değerlendirme olarak dört aşamadan oluşur. Hazırlık dönemi, problemlere karşı bilinçli, mantıklı sistematik yaklaşma, bilgi ve malzeme toplamayı içerir. Kuluçka dönemi, bireyin kendini rahat bıraktığı dönemi işaret eder. Bu kısımda problem çözümleri bilinçaltında gerçekleşir. Yeni ve özgün görüşler ortaya çıkabilir. Aydınlanma dönemi, problem çözümlerinin zihinde canlanıp belirginleştiği ve çözümün de bulunduğu aşamadır. Değerlendirme döneminde ise çözümler sınanır (Yılmaz, 2020).

Yaratıcı çalışma süreci içerisinde bütün düşünceler niteliklerine bakılmadan kabul edilebilmelidir. Daha sonraki evrelerde başlarda elenecekmiş gibi görünen birtakım fikirler daha özenli bir incelemeye alınabilir. Düşünceler hemen reddedilmeden onların gelişimine biraz daha fırsat verildiği için başka düşüncelerin oluşmasına katkıda bulunabilir. Bu sebepten düşünce oluştururken değerlendirme yapılmaz (Rawlinson, 1995). Yaratıcı düşünmenin sekiz niteliği vardır. Argun (2011) yaratıcı düşüncenin bu sekiz özelliğine şöyle vurgu yapar:

1. Kelimelerin Akıcılığı: Çok sayıda kelime yaratabilme.
2. Çağrışım Akıcılığı: Belirli bir gereksinimi karşılayabilecek sözcükleri bulabilme.
3. Fikir Akıcılığı: Sınırlı sürede birçok fikir üretebilme.
4. Anlam Akıcılığı: Bir ihtiyacı dile getirecek sözcüklerin sıralamasını yapabilme.

5. Uyum Esnekliği: Problemin çözümünde farklı yollar bulabilme.
6. Yeniden Tanımlama: Bilinen nesneleri farklı amaçlarla kullanabilme.
7. Kendiliğinden Esneklik: Problem veya konuyla alakalı farklı düşünceler bulabilme.
8. Orijinallik: Farklı ve orijinal fikirler veya ürünler ortaya koyabilme.

2. Bilim

Bilim başlığı altında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (2024) “Akademik Düşünme Dünyası” temasının alt konuları olan “bilimsel bilgi, bilimsel ölçütler, bilimsel etik ilkeleri, sahte bilimi ayırt etme yolları, bilimsel genellemelere ulaşma yolları” açıklanmıştır.

Bilimsel Bilgi

Bilim, “insanoğlunun evreni anlama, doğal olayları ve bunlar arasındaki ilişkileri kavrama yolunda denediği akademik çabalar gerektiren bilgilerdir” (Genç, 2020a, s. 1). Bilimin amacı bilinenler alanını hızlıca genişletmektir. Yani evrendeki varlık ve olaylardan hareket ederek toplumları tanımlamak, genellemeler yapmak, kuram ve yasalar oluşturmaktır. Bu amaç için gösterilen çabaya bilimsel uğraş, izlenen yola bilimsel yöntem ve bu yolla sağlanan bilgiye de bilimsel yöntem denir (Daşdemir, 2021).

Bilimsel Ölçütler

Bilimselliğin bazı ölçütleri vardır. Uslu (2011, s. 33-34) bunları beş maddede sıralamıştır:

1. Değişime Açıklık: Teorinin içerdiği doğrular ve kabuller yeni çıkan olgularla eleştirilebilmelidir. Durağan ve değişmeyen bir teori bilimsel olmaz.

2. Problem Çözme: Uzun zaman anomalilerle karşılaşp bunları gidermeyi başaramayan bununla birlikte aynı konuda daha kapsamlı ve sınanabilir alternatif bir açıklaması bulunan teoriler bilimsellikten uzaktır.
3. Doğurganlık: Bilimsel bilgi, yeni bilgilere ve araştırmalara kapı aralar. Düşünülmemiş yepyeni şeyler üretebilme kapasitesine sahip olmak bilimsel teorilerin sıkça rastlanan bir özelliğidir.
4. Bağımsızca Sınanabilme ve Özel Yayınlar Dayanmama: Bilimsel teorilere ait deliller yalnızca ona inananlar tarafından değil bağımsızca sınanabilmelidir.
5. Çelişkilerden Uzak Olma ve Bilimin Güvenilir Kütlesi ile Uyum İçinde Olma: Bilimsel teoriler kendi içinde çelişki içermez. Bilimin güvenilir bilgilerden oluşan kütlesi birbiriyle uyumludur.

Bilimsel Etik İlkeleri

Türkiye Bilimler Akademisi (TÜBA) tarafınca ortaya konan “Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunları” isimli raporda bilim insanlarının uymalarının şart olduğu altı temel etik ilkeye vurgu yapmıştır (TÜBA, 2002, s. 34-35):

1. Gerçeğe Uygunluk: Veriler, bilimsel yöntemlerle yürütölen gerçek gözlem ve deneylerden elde edilir. Bilimsel sonuçlar saptırılmaz.
2. Bilimsel Araştırmanın Zarar Vermemesi: Araştırmanın deneklere herhangi bir zararının olmaması gerekir. Denekler de bilgilendirilip gönüllü olmalıdır.
3. Sorumluluk ve Haklar: Bilim insanları araştırma sonuçlarıyla alakalı toplumu bilgilendirmek, muhtemel zararlı uygulamalar konusunda ikaz etmekle sorumludur.
4. Yazarlar: Araştırma sonuçları araştırmayı yapan araştırmacıların hepsinin ismiyle yayımlanır. Herhangi bir katkısı bulunmayan kişilerin adları yazar isimleri arasında yer almaz.

5. Kaynak Gösterme ve Alıntılar: Bilimsel yayınlarda başka çalışmalardan yararlanılırken söz konusu çalışma bilimsel yayın kurallarına uygun olarak kaynak olarak gösterilmelidir.

6. Bilim İnsanı ve Akademik Etkinliklerde Etik: Bilim insanı, akademik yaşamının tüm aşamalarında ve içinde bulunduğu tüm görevlerde bilimsel liyakati temel kriter olarak kabul eder. Bu kuralların dışına çıkılmasına da göz yummaz.

Sahte Bilimi Ayırt Etme Yolları

Thagard (1988, s. 120), bilim (science) ve sahte bilimi (pseudoscience) beş maddede karşılaştırır. Bu maddeler sahte bilimin ayırt edilmesinde önemli rol oynayabilir:

1. Bilim, neden-sonuç içeren korelatif düşüncüyü esas alır. Sahte bilim ise rastlantılara dayalı benzerlikler üzerine kurulur.
2. Bilim, empirik doğrulama ve çürütmeyi hedefler. Sahte bilim ise empirik unsurları önemsemez.
3. Bilimsel teoriyi benimseyenler onu diğer teorilerle karşılaştırıp değerlendirmeyi değerli görür. Sahte bilimsel bir teoriyi benimseyenler ise alternatiflerden habersizdir.
4. Bilim, iyi desteklenmiş ve sağlam teoriler kullanır. Sahte bilimde ise fazlaca hipotez içeren kompleks teoriler vardır.
5. Bilim zamanla ilerler. Sahte bilim ise değişmeden kalır.

Bilimsel Genellemelere Ulaşma Yolları

Bir alandaki olayları ve varlıkları açıklama, inceleme, onlarla ilgili genellemelere ulaşma ve bu açıklamalar yardımıyla gelecekteki olayları kestirme çabası bilim kapsamındadır (Kırpık ve Engin, 2009). Bu nedenle bilimsel yol ve yöntemler doğru bir şekilde takip edilirse bilimsel genellemelere de ulaşılmış olur.

3. Proje Hazırlama Süreci

Bu bölümde, Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı (2024) “Akademik Düşünme Dünyası” temasının proje hazırlama süreci konusunun alt başlıkları olan “problemin belirlenmesi, denence ve soruların sıralanması, planlama, denencelerin sınanması ve sorulara cevap bulunması, ulaşılan sonuçların değerlendirilmesi, proje sürecinin raporlanması” açıklanmıştır.

Problemin Belirlenmesi

“Giderilmek istenen her güçlük bir ‘problem’dir. Güçlüğü giderilmek istenmesi için insanı fiziksel ya da düşünsel yönden rahatsız etmesi (sezilmesi) gerekir” (Karasar, 2014, s. 54). Bilimsel alanda araştırılabilecek birçok problem vardır. Fakat bunlardan uygun olanın belirlenmesi gerekir. Problemin hissedilmesi özel bir çaba, duyarlık ve merak ister. Bu nedenle araştırmacının en önemli ve en zor aşaması problemin belirlenmesidir (Genç, 2020b). Büyüköztürk vd. (2018), araştırmaya değer bir problemde bulunması gereken özellikleri şu şekilde özetlemektedir:

1. Akla yatkın olmalıdır. Fazlaca zaman, enerji ve para gerektirmemelidir.
2. Anlamlı olmalıdır. Araştırılmak için değer olup alana katkı sunmalıdır.
3. Açık ve anlaşılır olmalıdır. Kavramlar açık ve net şekilde ifade edilebilmelidir.
4. İfadeler, emir kipiyle ve olasılık anlamlarıyla kurulmamalıdır.
5. Sınanabilir, ölçülebilir ve test edilebilir olmalıdır. Yani tartışma doğurabilecek sorular içermemelidir.
6. Kapsamı çok dar veya çok geniş olmamalıdır.
7. Orijinal olup daha önce cevaplanmış bir soru olmamalıdır.
8. Etik olmalıdır. Kişilere, diğer canlılara veya doğaya zarar vermemelidir.

Denence ve Soruların Sıralanması

Hipotez, varsayım, sanı, sayılı ve faraziye gibi farklı adlarla da ifade edilen denence insanın bildiklerine dayanarak, akıl yürüterek, düşünerek bilmedikleri hakkında tahminde bulunmasıdır. Bilimsel denenceler ise bilimsel bir sorunun çözümü amacıyla geliştirilen fakat doğru veya yanlışlığı kesin olarak bilinmeyen ve test edilmesi gereken bir önerme, ön kestirim, ön yargı veya savdır (Daşdemir, 2021). Örneğin, ulusların zenginliği ile eğitim düzeyleri arasında doğru orantı olduğu ile ilgili bir denence ortaya atılabilir. Bunun kanıtlanması için formüle edilecek bazı hipotezlerin test edilip doğrulanmasına ihtiyaç vardır. “Fakirlik sınırından zenginlik sınırına geçmeden önce, nüfusun eğitim durumu yükselmektedir” denencesinin test edilmesi gerekir (İslamoğlu & Alıncık, 2019).

Ölçme veya araştırma sürecinde cevap aranması gereken soruların mantıksal bir düzen içinde hazırlanması, denence ve soruların sıralanması kavramıyla alakalıdır. Bu durum hem denenceleri test etmeyi kolay hâle getirir hem de araştırmanın akışını düzene sokar.

Planlama

Bilimsel çalışmayı gerçekleştirmeden önce bir planlama aşamasının olması gerekir. Bunlar; bilimsel çalışma için konular düşünme, bu konularla ilgili yayın ve kaynak araştırıp derleme, bunlardan yararlanılarak düşünülen konulardan birini seçme ve adlandırma, seçilen konu adına göre bir içerik tasarımı yapma, bu içerik tasarımına göre kaynak ve yayınları yeniden derleme, duruma göre bunları gözden geçirme, okuma inceleme, bunlardan gerekli bilgileri not alma gibi işlemlerdir. Yani bilimsel çalışma hazırlık aşamaları; konu seçme, konuyu adlandırma, içerik tasarımı yapma, yayın ve kaynak arama ve derleme olarak sıralanır (Yazıcı, 1993).

Denencelerin Sınanması ve Sorulara Cevap Bulunması

Denencelerin araştırma konusu ve sorunuyla ilgili olması, sınırlarının belli olması, bir alanda anlamlı ve mantıklı görülmesi, önceki bilgilere dayanması, açık ve anlaşılır olması, kuramsal bir temele dayanması, bilimsel yöntemlerle doğruluğunun denetlenebilmesi gerekir (Daşdemir, 2021). Ancak bu şekilde denencelerin bilimsel yollarla sınanabilmesi mümkün olmaktadır.

Denencelerin ifade ediliş şekilleri de büyük önem taşımaktadır. Denenceler geniş zamanlı ifadelerle aktarılır. Çünkü sınanmak istenen yargı; geçmişe, şimdiye veya geleceğe has değildir. Mesela “zeki öğrenciler daha çabuk öğrenir” denencesinde buna uygun bir durum vardır. Her denencede iki değişken vardır. Bunlar ayrı ayrı sınanabilmelidir. Çünkü bilim karşılaştırmayla gelişir. Denenceyi sınamak için de en az bir karşılaştırma yapmak gerekir (Karasar, 2014).

Ulaşılan Sonuçların Değerlendirilmesi

Araştırmacının elde ettiği sonuçlarla ilgili bir yargılama yapması araştırmacının bilimselliğini artırmak adına son derece önemlidir. Yargı, “araştırmacının durumu özetledikten sonra, problem çözümüne ilişkin son değerlendirmesidir” (Karasar, 2014, s. 253).

Sonuçlar kapsamında problemin çözümüne getirilen katkının, davranışlar ve alınacak önemler için oluşturulan dayanakların ifadesinin bir başka yolu bazı sorulara cevap aramaktır. Mesela, “bu araştırma yapılmasaydı eksik kalan ne olurdu?” veya “bu araştırmanın yapılmasıyla, önceye oranla, farklılaşan şey, elde edilen yeni bilgi veya imkânlar nelerdir?” soruları sorulabilir (Karasar, 2014).

Proje Sürecinin Raporlanması

Araştırmalar gelişigüzel, düzensiz ve sistemsiz bir metin değildir. Araştırmalar ve projeler bilimsel açıdan ne kadar güçlü olursa olsun

biçimsel anlamda düzenli, sistematik ve yazım kurallarına uygun değilse bilim çevreleri tarafından yetersiz olarak değerlendirilebilir. Bu sebeple raporlanan bilginin bazı kurallara uygun olarak yazılması gerekir (İslamoğlu & Alçıaçık, 2019). Büyüköztürk vd. (2018) bilimsel bir yazının bölümlerini şu şekilde ifade etmektedir:

1. Başlık: Çalışmanın ana fikrini kısaca ve basitçe özetleyen kısımdır. Başlık tek başına yeterince açıklayıcı olabilmelidir.
2. Özet: Çalışmanın kısa, ayrıntılı ve çok yönlü özetidir. Bu bölüm okuyucuların çalışma içeriğini hızlı bir şekilde inceleyebilmesini sağlar. Formatlara göre değişmekle birlikte özet 120 kelimenin üstünde olmamalı ve özete en mühim olan bilgilerle başlanmalıdır.
3. Giriş: Problemin tanıtıldığı bölümdür. Araştırmaya ilişkin temel oluşturulur. Bu kısımda literatür tartışılır ama detaylı bir tarihsel inceleme olmamalıdır. Çalışma alt yapısı oluşturulduktan sonra problemin çözümüne ilişkin yaklaşım ortaya konmalı ve araştırma denenceleri bu bölümde verilmelidir.
4. Yöntem: Araştırmanın ne şekilde yürütüldüğüne ilişkin ayrıntılar yer alır. Alt bölümlere ayrılarak desen, katılımcılar, araçlar, uygulama aşamaları veri analizleri gibi bilgiler verilebilir.
5. Bulgular: Toplanan verilerin analizine ilişkin bilgiler özetlenir. Sonuç bölümünü desteklemek için gereksiz ayrıntılara girilmeden raporlama yapılır. Bu bölümde bulguların yorumlanması ve tartışılması uygun değildir.
6. Tartışma (Sonuç): Çalışmanın denenceleri ile ilgili yorumlamalar ve değerlendirmeler yapılır. Bulguların önemi ve araştırma sonuçlarının geçerliliği vurgulanır.
7. Kaynaklar: Araştırmada kullanılan bütün kaynaklar listede yer almalıdır. Kaynak listesine de metin içinde mutlaka atıf yapılmalıdır.
8. Ekler, yazar notu: Araştırmanın gövde kısmında dikkat dağıtacağı düşünülen testler, materyaller ve bunlara ilişkin detaylar ek olarak verilebilir. Yazar notu ise yazarlara ilişkin kuramsal bilginin, çalışmaya

destek veren meslektaşların ve finansal desteğin kaynağının belirtildiği bölümdür.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli ve Düşünme Kavramı

2024 yılında yayımlanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni, Türkiye'nin yeni eğitim modelini ele almaktadır. Bu model, millî ve manevi değerlere önem verirken bir yandan da maddi gelişmede zirveyi hedefler. Program; öğretim programlarının temel yaklaşımı, öğrenci profili (yetkin ve erdemli insan), erdem-değer-eylem çerçevesi ve beceriler çerçevesi olmak üzere dört bileşenden oluşur. Bileşenleri itibariyle bütüncül bir model niteliği taşımaktadır. Bütüncül eğitimden sözü edilen şey insanın temel değerler bağlamında yetiştirilmesi ve insana kendisi de dahil olmak üzere tüm varlıkların değerini varoluşsal bir bütünlük içinde kavratılmasıdır. Zihinsel, bedensel, duygusal, manevi ve sosyal gelişim yönleriyle insan bütün olarak ele alındığı için programın merkezinde insan vardır (MEB, 2024a).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli, “insanın fıtrî özelliklerini koruma ve geliştirmeyi, karakterini olgunlaştırmayı, şahsiyet bütünlüğünü oluşturmayı merkeze alarak insanın kendi yeteneklerini ve potansiyelini gerçekleştirmeyi ve toplum ile insan arasında akılcı ve ahlaki bir uyum oluşturmayı hedefler” (MEB, 2024a, s. 11). Söz konusu hedefler bağlamında modelde, insanın diğer canlılardan ayrılan bir özelliği olan düşünme kavramına da yoğunlaşılır. Öğretim Programları Ortak Metni'nde 84 defa “düşünme” kavramına yer verildiği görülmektedir.

Yeni öğretim programında düşünme becerilerine büyük bir önem verildiği görülmektedir. Program metni içinde düşünme kavramı sıklıkla; üst düzey düşünme, eleştirel düşünme, analitik düşünme, çok yönlü düşünme, bağımsız düşünme, özgün düşünme, kronolojik düşünme, mekânsal düşünme, eleştirel sosyolojik düşünme, felsefi derinlemesine düşünme, altı şapkalı düşünme gibi tamlamalarla birlikte kullanılmıştır. Bunun yanında üst düzey düşünme becerilerinden kavramsal becerilerin

bir alt dalı olarak söz edilmiştir. Üst düzey düşünme becerileri de kendi içinde karar verme, eleştirel düşünme ve problem çözme olarak üçe ayrılmıştır (MEB, 2024a).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Düşünme Kavramı

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı, 2024 yılında yayımlanmıştır. Programın temel gayesi “yetişmekte olan nesillerin dünyayı anlamanın temel aracı olan dili en yetkin biçimde kullanabilmelerini, Türkçenin zenginliklerine vâkıf olmalarını, dil aracılığıyla Türk kültürünü ve değerlerini en doğru biçimde kazanmalarını sağlamaktır” (MEB, 2024b, s. 5). Programda odak nokta, öğrencilerin beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar anlama ve anlatma için gereksinim duyulan alan ve kavramsal becerilerini geliştirmektir. Dil becerilerine (okuma, yazma, dinleme, konuşma) birbirlerine kıyasla eşit önem verilerek öğrencilerin dil becerilerinin akış içinde gelişimi hedeflenmiştir. Ortaokul sürecinin sonunda öğrencilerin bütün dil becerilerinde temel düzeyde donanıma sahip olması, bunun yanında değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurabilmeleri için etkili bir eleştirel anlama ve üretim süreci geliştirmeleri istenmiştir (MEB, 2024b).

Programda; değerlendirme, yorumlama, sorgulama, araştırma ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişimi için gerekli hususlara değinilmiştir. Her bir öğrencinin ana dilini doğru ve etkili bir şekilde kullanması önemsenmiş, kimlik ve karakteri olgun bireylerin yetiştirilmesi ve öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır (MEB, 2024b). 271 sayfalık Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda 104 defa “düşünme” kavramından söz edilmiştir.

Program metni içinde düşünme kavramı sıklıkla; eleştirel düşünme, üst düzey düşünme, sesli düşünme, yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, analitik düşünme, bilimsel düşünme, özgün düşünme, akademik düşünme gibi tamlamaların içinde kullanılmıştır. Hatta programda, 8. sınıf düzeyinde “Akademik Düşünme Dünyası” (6. tema) başlıklı bir

temaya da yer verilmiştir (MEB, 2024b). Yeni Türkçe öğretim programı, metni itibariyle düşünme kavramını eski programlara nazaran çok daha kapsamlı şekilde ele almıştır (Temizyürek & Balcı, 2021).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda Akademik Düşünme Kavramı

Akademik düşünme, yeni Türkçe öğretim programı çerçevesinde ayrı bir tema olarak ele alınmıştır. Akademik Düşünme Dünyası temasında “metindeki probleme çözüm üretebilme, sözlü ve yazılı olarak eleştirebilme, problem çözümüne yönelik konuşabilme ve yazabilme gibi öğrenme çıktıları ile çalışkanlık, sorumluluk, dürüstlük gibi değerlerin öğrencilere aktarılması amaçlanmaktadır.” (MEB, 2024b, s. 219). Bunun yanında temanın hedefleri arasında gerçeği arama, özgün düşünme, analitik düşünme, iletişim kurma, karar verme, öz düzenleme, sorumlu karar verme, dijital okuryazarlık, bilgi okuryazarlığı ve veri okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesi de yer almaktadır. Ayrıca yalnızca 8.sınıf düzeyinde yer alan bu tema için, 19 öğrenme çıktısı, 25 ders saati ve 3 saat atölye çalışması belirlenmiştir (MEB, 2024b).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda akademik düşünmeyle alakalı bir kavram karışıklığı mevcuttur. Program metni içerisinde 8. sınıf düzeyinde 6. temanın adı dört kere “Akademik Düşünme Dünyası” ve beş kere “Akademik Düşünce Dünyası” olarak geçmektedir.

Akademik Düşünme Dünyası teması için “Düşünme ve Düşünme Türleri”, “Bilim”, “Proje Hazırlama Süreci” olmak üzere üç temel konu başlığı belirlenmiştir (MEB, 2024b, s. 21). Bu konu başlıkları ve alt başlıklar araştırmanın literatür taraması kısmında detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Düşünme ve Düşünce Kavramlarının Köken ve Şekil Bilgisi

Öğretim programı içerisinde “düşünme” ve “düşünce” kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasından dolayı çalışmada bu kavramların köken ve şekil bilgisi incelemesine de ihtiyaç duyulmuştur.

“Düşünme” kavramının kökü “durma, durak, dinlenme, uyku, hayal, rüya” gibi anlamlara sahip olan tüş kelimesidir. “Tüşemek” ise “tüşe” kökünden gelip “duraklamak, rüya görmek” anlamındadır. “İnmek, konmak ve durmak” anlamında olan “düşmek” de aynı kökten gelir. Bu kapsamda “bir şeyin üstüne düşmek”, “onunla ilgilenmek” ile “düşünmek” arasında yakın bir bağlantı mevcuttur. Zira “düşünmek”, “düşmek” fiilinin dönüşlü hâlidir (Dombaycı, 2021, s. 347). -n eki, yapılan işin yapana dönüşünü, yani kendi kendine oluşunu veya öznenin o işi kendisi için yaptığını gösteren dönüşlü fiiller türetir (Korkmaz, 2017, s. 185). Dîvânü Lugâti’t-Türk’te ise bu kavramın kökeni “(tüşe-): ol tüş tüşe.di (o, rüya gördü)” ifadesiyle yer almaktadır (Kâşgarlı Mahmud, 2015, s. 463).

-mA eki esasen bir ad-fiil ekidir. Yapısı bakımından -mAk kılış adındaki son ses -k’sının ünlüler arasında yumuşayıp kaybolmasıyla meydana gelmiştir. Hafif mastar olarak da adlandırılır. -mA eki de -mAk eki gibi her fiile gelebilen bir işleklik gösterir. Yalnız, -mAk eki fiillerin hareket durumundaki adlarını oluşturduğu, dolayısıyla bir hareket bildirdiği hâlde, -mA eki bir hareketi canlandırmaz. Fiilin gösterdiği oluş, kılış ve durumları yalın birer iş olarak belirten adlar yapar. Bu nedenle de -mA’nın ad yapma özelliği -mAk’tan daha güçlü ve daha belirgindir (Korkmaz, 2017, s. 159).

-cA eki ise dönüşlü fiillerden bir hareketin sonucu olan soyut adlar türeten bir ektir. Örnekleri çok değildir (Korkmaz, 2017, s. 148). “Düşün-” dönüşlü fiili “muhakeme etmek, aklından geçirmek” anlamındadır (Gülensoy, 2007, s. 315). Bu fiil -cA ekinin fiillerden soyut ad türetme özelliğiyle birlikte “düşünce” kelimesine dönüşmüştür. Korkmaz (2017) -cA ekini açıklarken “düşünce” örneğini de vermiştir.

Akademik Düşünme Dünyası Teması Kapsamında Etkinlik Önerileri

Etkinlik 1

Etkinliğin Adı: Akademik Düşünme Kavramını Öğreniyorum

Amaç: Öğrencilerde akademik düşünme kavramına ilişkin farkındalık oluşturma.

Uygulama: Öğrencilerden defterlerine akademik düşünme yazmaları istenir. Daha sonra bu kavramla ilgili öğrencilerin aklına gelenler dallandırılarak ortadaki yazının çevresine yazılır. Bu zihin haritaları karşılaştırılarak konunun temayla alakalı olan “düşünme, problem çözme, eleştirel düşünme, analitik düşünme, yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, bilim, bilimsel bilgi ve proje” yönüne dikkat çekilir.

Etkinlik 2

Etkinliğin Adı: Bilimsel Metinleri Keşfediyorum

Amaç: Öğrencilerin bilimsel bir metni okuyarak çeşitli yönlerden analiz etme yeteneği kazanması.

Uygulama: Öğrencilerden öncelikle bilimsel metin hakkında araştırma yapmaları istenir. Daha sonra öğrencilerin seviyelerine uygun makale, tez bölümü, bildiri gibi bilimsel bir metin dağıtılır. Bu metinle ilgili; “metnin ana fikri nedir?”, “yazar görüşlerini hangi argümanlarla desteklemektedir?”, “yazıda kullanılan dil ve anlatım nasıldır?” gibi sorular sorularak bu sorulara cevap verilmesi istenir.

Etkinlik 3

Etkinliğin Adı: Akademik Araştırmaya Başlıyorum

Amaç: Öğrencilere basit düzeyde akademik araştırma ve raporlama sürecini kazandırmak.

Uygulama: Öğrencilerden kendilerini zihinsel anlamda rahatsız eden bilimsel bir problem belirlemeleri istenir. Örneğin küresel ısınma veya eğitimde yaşanan sorunlar gibi. Daha sonra problemle ilgili araştırılmak

istenen sorular listelenir. Öğrenciler güvendikleri kaynaklardan araştırma sorularına cevap arayıp bunları kendi cümleleriyle değerlendirirler. Bu süreçleri raporlaştırıp diğer arkadaşlarının görüşlerine sunarlar.

Etkinlik 4

Etkinliğin Adı: Problemleri Yaratıcılığımla Çözüyorum

Amaç: Öğrencilerin yaratıcı düşünme becerilerini kullanarak analiz, sentez ve değerlendirme aşamalarını gerçekleştirebilmesi.

Uygulama: Öğrencilere gerçek yaşantılardan ve yakın çevreden ortaya çıkan bir problem verilir. Örneğin okulumuzdaki kirliliği önleyebilmek için neler yapılabilir? Oluşturulan gruplar öncelikle sorunun sınırlarını çizerek sorunu detaylı bir şekilde analiz eder. Daha sonra çevre ve okuldaki kirliliğin önlenmesiyle ilgili elde ettikleri bilgiler sentezlenir. Öğrencilerin bu bilgileri değerlendirmeleri ve kendi okulları için uygulaması sağlanır. Raporlaştırılan bu bilgiler afiş, poster veya slaytlarla birlikte sunulur.

Etkinlik 5

Etkinliğin Adı: Bilim Simülasyonu Yapıyorum

Amaç: Öğrencilerin basit bir konuda bilimsel basamakları kullanarak araştırma yapabilme becerisinin geliştirilmesi.

Uygulama: Öğrencilere araştırma yapabilecekleri seviyede bir konu verilir. Örneğin, “Okul kitaplığının kullanımı nasıl artırılabilir?” sorusu kullanılabilir. Bu konuyla ilgili öğrenciler araştırma soruları hazırlarlar. Veri toplamak için diğer arkadaşları, anne-babaları, öğretmenleri ve okul idarecileri ile görüşme yaparlar. Elde ettikleri verileri yazarak bunları bütünleştirirler. Son olarak bir sonuca ulaşarak önerilerini dile getirirler.

Etkinlik 6

Etkinliğin Adı: Hangisi Sahte?

Amaç: Öğrencilerin gerçek bilgi ve sahte bilgiyi ayırt edebilmelerini ve bunları ayırt edebilmek için doğru yöntemleri kullanabilmelerini sağlama.

Uygulama: Öğrencilere aynı konuyla ilgili birinde gerçek bilgiler diğerinde ise sahte bilgiler yer alan iki metin dağıtılır. Örneğin Osmanlı Devleti'nin tarihi gibi. Daha sonra öğrencilere süre verilerek hangi bilginin gerçek hangi bilginin sahte olduğu sorulur. Bu süre konuya göre bir ders saati veya araştırma ödevi olarak verilecekse birkaç gün olarak da belirlenebilir. Öğrenciler, bilginin doğrulanması için uygun internet siteleri ve kitaplar kullanması konusunda teşvik edilir. Daha sonra öğrenciler doğru olarak nitelendirdiği metni nasıl doğruladığını sınıfta anlatarak bir sunum yapar.

Etkinlik 7

Etkinliğin Adı: Ben Ünlü Bir Düşünürüm

Amaç: Öğrencilerin ünlü düşünürlerle ilgili bilgi sahibi olarak onlarla özdeşim ilişkisi içinde düşünme becerilerini kazanmasını sağlamak.

Uygulama: Sınıf mevcudu kadar Türk ve yabancı düşünür isimleri listelenir. Her öğrenciye bir düşünür adı söylenerek bu kişi hakkında araştırma yapmaları istenir. Daha sonraki derste öğrenciler araştırdıkları düşünürlerin düşünce sistemlerini, bakış açılarını kullanarak sınıfta ortaya konan bir problemle ilgili konuşma yaparlar. Bu konuşma sürecinde öğrenciler; algoritmik düşünme, analitik düşünme, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme gibi düşünme türlerini devreye sokarak problemi çözmeye çalışırlar.

Etkinlik 8

Etkinliğin Adı: Akademik Kelimeleri Avlıyorum

Amaç: Öğrencilerde akademik metinlerde sık kullanılan kelimeler ve bu metinlerde yer alan edilgen cümleler hakkında farkındalık yaratılması.

Uygulama: Akademik bir metin öğretmen tarafından okunur veya bilgisayar programı aracılığıyla seslendirilir. Öğrenciler dinledikleri bu

metinde bilmedikleri kelimeleri not ederler. Bu kelimeler sınıf ortamında Türk Dil Kurumunun internet sitesine girilerek öğrenilir. Daha sonra seslendirilen metinde kullanılan dil ile günlük konuşma dili arasındaki fark hakkında tartışılır. Özellikle bilgilendirici metinlerin edilgen yapıları hakkında farkındalık yaratılır.

Etkinlik 9

Etkinlik Adı: Belgesel İzliyorum

Amaç: Öğrencilerin belgesel izleyerek bilimsel metinlerin diğer metin türlerinden ayrılan yönlerini analiz edebilmesi.

Uygulama: Öğrencilere özellikle Doğa ve İnsan temasından seçilmiş olan bir belgesel izletilir. Belgesel izlendikten sonra öğrencilere “Belgeseldeki temel fikir nedir?”, “Bilgiler izleyicilere nasıl sunulmuştur?”, “Belgeselde yer alan durumlar ispatlanabilir mi?”, “Filmdeki bilgilerin doğruluğuna nasıl kontrol edebilirsiniz?” vb. gibi sorular sorulur. Daha sonra öğrencilerden daha önce izledikleri bir film ile bu filmin karşılaştırılması istenir. Aradaki bilimsel farklar göz önünde bulundurularak birer dakikalık hazırlıksız konuşma yapılır.

Etkinlik 10

Etkinlik Adı: Savunup Çürütüyorum

Amaç: Öğrencilerin araştırdıkları bilgileri savunabilmesi ve bunun tersini savunanlara mantıklı, sistemli ve bilimsel cevaplar verebilmesi.

Uygulama: Sınıfa öğrencilerin seviyesine uygun bir konu ve iki bakış açısı sunulur. Örneğin teknoloji sınıf ortamında daima kullanılmalıdır ve teknoloji sınıf ortamında sınırlandırılmalıdır gibi. Öğrencilerin yarısı bakış açılarından birini diğer yarısı diğerini savunmak için araştırma yapmaya başlar. Öğrenciler fikirlerini savunurken altını bilimsel temellerle doldurma konusunda teşvik edilir. Bunun için internet üzerinden makalelere bakabilecekleri veya kitaplardan araştırma yapabilecekleri söylenir. Bir sonraki derse hazırlıklı gelen öğrenci grupları görüşlerini bilimsel temellere dayalı olarak sunmaya başlarlar. Kazanan grup konuşma becerileri ve ikna kabiliyetinin yanı sıra bilimsel

dayanağa göre konuşup konuşmamaya göre de değerlendirilerek belirlenir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırma kapsamında Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı içinde 8. sınıf düzeyindeki temalardan biri olarak belirtilen “Akademik Düşünme Dünyası” adlı tema ekseninde gerçekleştirilmiştir. Bu tema içerisinde belirtilen düşünme ve düşünme türleri, bilim, proje hazırlama süreci konuları ve bunların alt başlıkları detaylı bir şekilde incelenmiştir. Program, düşünme kavramına şu ana kadar en fazla yer veren öğretim programı olması bakımından önemli görülmüştür (Temizyürek & Balcı, 2021). Aynı zamanda akademik düşünme kavramıyla ilgili programdaki kavram karışıklığının giderilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu eleştiri yapılırken düşünme ve düşünce kavramlarının köken ve şekil bilgisi hakkında da bilgiler verilmiştir. Akademik Düşünme Dünyası teması ilk defa bir öğretim programında yer aldığı için tema, beraberinde öğrenci merkezli bir uygulama ihtiyacını da doğurmuş, bununla ilgili de 10 adet etkinlik yeni ders kitaplarını hazırlayacaklara, öğretmenlere ve araştırmacılara öneri olarak sunulmuştur.

- Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı içinde “akademik düşünme” ve “akademik düşünce” kavramlarıyla alakalı karışıklık giderilerek literatürde birlik sağlanmalıdır.
- 8. sınıf için yeni ders kitapları hazırlanacağı zaman araştırmanın literatür taraması ve bulgular bölümünde yer alan bilgilerin bunun yanında etkinlik önerilerinin dikkate alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
- “Akademik düşünme” kavramının ne olduğuyla ilgili Türkçe alan yazında daha fazla kaynağa ve tartışmaya ihtiyaç vardır.

- Günümüz teknoloji çağında doğru bilgiye ulaşmak hem çok kolay hem de çok zordur. Öğrencilerin yaratıcı düşünme, algoritmik düşünme, analitik düşünme, eleştirel düşünme gibi becerilerini geliştirip problemlerini bilimsel yollarla çözebilmesi için proje çalışmalarına ağırlık verilebilir.
- Öğretmenlerin de bilimsel araştırma konusunda fikir sahibi olabilmeleri ve kendilerini geliştirebilmeleri için bildiri, makale, tez gibi ürünler ortaya koyan öğretmenlere daha somut teşvikler verilebilir.

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Akar, C. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde eleştirel düşünme becerileri*. [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Akkuş-Çakır, N., & Senemoğlu, N. (2016). Analytical thinking skills in higher education. *Kastamonu Education Journal*, 24(3), 1487-1502.
- Argun, Y. (2011). *Okul öncesi dönemde yaratıcılık ve eğitimi*. Anı Yayıncılık.
- Aydın, A. (2006). *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Tekağaç Eylül Yayınları.
- Banaz, E. (2024). 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nın dijital okuryazarlık açısından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 279-290 <https://doi.org/10.48066/kusob.1483671>
- Başer, D. (2021). *Düşünme eğitimi*. Pegem Akademi.
- Butterworth, J., & Thwaites, G. (2013). *Thinking skills critical thinking and problem solving*. Cambridge University Press.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2018). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.
- Can, F., & Kardaş, M. N. (2024). 2024 Examination of Turkish course teaching programmes in terms of cognitive and metacognitive strategies. *İctimaiyat, Cilt 8, Türk Eğitim Sisteminde Değişimler ve Yeni Eğilimler Özel Sayısı*, 166-185. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1533868>
- Daşdemir, İ. (2021). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Doğan, Ö. (2020). *Analitik, kreatif ve proaktif düşünme*. Maviçatı Yayınları.
- Dombaycı, M. A. (2021). Düşünme. M. A. Y. Saraç (Ed.), *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* içinde (347-348. ss.). TÜBİTAK Yayınları.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında Düşünme ve Akademik Düşünme
Kavramları

- Ekmekçi, V. (2017). *Yabancılarla Türkçe öğretiminde akademik okuryazarlık öğretimine yönelik bir eylem araştırması*. [Doktora tezi, Erciyes Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- Futschek, G. (2006). *Algorithmic thinking: The key for understanding computer science. In Lecture Notes in Computer Science 4226, Springer*, 159-168.
- Futschek, G., & Moschitz, J. (2010). Developing algorithmic thinking by inventing and playing algorithms. *Proceedings of the 2010 constructionist approaches to creative learning, thinking and education: Lessons for the 21st century (constructionism 2010)* içinde. 1-10.
- Genç, S. Z. (2020a). Bilim tarihi. R. Y. Kıncal (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (1-23. ss.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Genç, S. Z. (2020b). Bilimsel araştırma basamakları. R. Y. Kıncal (Ed.), *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* içinde (81-97. ss.). Nobel Akademik Yayıncılık.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 32, 127-146. <https://doi.org/10.17133/tba.43879>
- İslamoğlu, A. H., & Alınacı, Ü. (2019). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Beta Yayıncılık.
- Karagöl, E., & Aydoğan, Ş. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programındaki değerler açısından Türkçe öğretmenlerinin 5. sınıflara önerdiği çocuk edebiyatı kitapları. *International Journal of Languages' Education and Teaching*, 13(1), 73-93. <https://doi.org/10.71084/ijlet.1609900>
- Karasar, N. (2014). Bilimsel araştırma yöntemleri. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kâşgarlı Mahmud (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk* (Hazırlayanlar: A. B. Ercilasun ve Z. Akkoyunlu). Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kayman, F., & Elkatmış, V. (2024). 2019 Türkçe dersi öğretim programı ile 2024 ilkököl Türkçe dersi öğretim programının karşılaştırılması. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, (Ö15)*, 61-87. <https://zenodo.org/record/13822842>
- Kırpık, M. A., & Engin, A. O. (2009). Fen bilimlerinin öğretiminde laboratuvarın yeri önemi ve biyoloji öğretimi ile ilgili temel sorunlar. *Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 61-72.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köçer, N. (2025). Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Türkçe Dersi Öğretim Programı ve 5. sınıf Türkçe ders kitabının kültür okuryazarlığı bağlamında incelenmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 14(1), 161-171. <https://doi.org/10.7884/teke.1589388>

- MEB (2024a). *Türkiye yüzyılı maarif modeli öğretim programları ortak metni*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- MEB (2024b). *Türkiye yüzyılı maarif modeli ortaokul Türkçe dersi öğretim programı (5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Millî Eğitim Bakanlığı.
- Pusmaz, A. (2023). Algoritmik düşünme. A. Gökhan, F. Erdoğan (Ed.), *Matematik ve Fen Bilimleri Eğitiminde Yeni Yaklaşımlar III* içinde (59-76. ss.). Efeakademi Yayınları.
- Rawlinson, J. G. (1995). *Yaratıcı düşünme ve beyin fırtınası. Osman Değirmen (Çev.)*. Rota Yayınları.
- Reeve, R. A., Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (1985). Everyday and academic thinking: implications for learning and problem solving. *University of Illinois Center for the Study of Reading Technical Reports*, 1-30.
- Robertson, S. I. (1999). *Types of thinking*. Routledge.
- Semerci, Ç. (2003). Eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi. *Eğitim ve Bilim*, 28(127), 64-70.
- TDK (2019). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Temizyürek, F., & Balcı, A. (2021). *Cumhuriyet dönemi ilköğretim okulları Türkçe programları*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Thagard, P. R. (1988). *Computational philosophy of science*. The MIT Press.
- TÜBA (2002). *Bilimsel araştırmada etik ve sorunları*. Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Tümekaya, S., & Aybek, B. (2008). Üniversite öğrencilerinin eleştirel düşünme eğilimlerinin sosyo-demografik özellikler açısından incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(2), 387-402.
- Uslu, F. (2011). Bilimselliğin kriteri ve sınırları problemi - bilim, bilim olmayan ve sahte bilim. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10(19), 5-35.
- Yazıcı, M. (1993). *Bilimsel çalışma ve yazma yöntemleri*. İİBF Nihad Sayâr Eğitim Vakfı Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, K. (2020). *Eleştirel ve analitik düşünme*. Pegem Akademi.
- Yurdakal, İ. H. (2024). Türkiye yüzyılı maarif modeli: 2024 ilkököl Türkçe dersi öğretim programının (1, 2, 3 ve 4. sınıflar) incelenmesi. *Temel Eğitim Dergisi (Journal of Primary Education)*, 24, 76-88.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında Düşünme ve Akademik Düşünme Kavramları

- Zalewski, J. (2020) Developing academic thinking in the efl writing classroom: A rationale for general academic writing assignments. *Complutense Journal of English Studies* 28, 137-146.
- Ziatdinov, R., & Musa, S. (2013). Rapid mental computation system as a tool for algorithmic thinking of elementary school students development. *European Researcher, Series A*, (7), 1105-1110.
- Zwiers, J. (2004). *Developing academic thinking skills in grades 6-12: A handbook of multiple intelligence activities*. International Reading Association, s. 260.

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

İnsan zihninin düşünme, hissetme ve isteme olmak üzere üç temel işlevi vardır (Yılmaz, 2020). Bunlar arasında düşünme, zihnin bağımsız ve kendine özgü eylemidir. Aynı zamanda biçimleri ve bağlantıları kavrama, birleştirme, ayırma ve karşılaştırma yeteneğidir (Başerer, 2021). Düşünme sırasında zihin mantıksal işlemleri birbiri ardına yapar. Bu zihinsel işlemler birbirinden farklıdır ve bir miktar bilgi gerektirir. Bu işlemlere muhakeme denir ve belli bir mantığa göre muhakeme düşünme türlerini oluşturur (Güneş, 2012). Algoritmik düşünme, bireyin bir problem durumu karşısında yaratıcı ve mantıksal düşünme becerisi ve sorunu çözmek için gerekli eylem dizisini tamamlamasıdır. Algoritmik düşünme, bilimsel dünya görüşünün gerekli bir parçasıdır (Ziatdinov & Musa, 2013). Analitik düşünme, bir konuyu veya problemi tümdengelim yöntemiyle alt başlıklarına ayırma ve elde edilen her bir bilgiyi ayrı ayrı değerlendirme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2020). Eleştirel düşünme kavramı; İnsanların kendi düşüncelerini, başkalarının fikirlerini anlamaları ve düşünceleri açıklama yeteneklerini geliştirmeleri için düzenlenmiş, etkili, işlevsel bir bilişsel süreçtir (Yılmaz, 2020). Yaratıcı düşünme, "daha önce birbirleriyle ilişkilendirilmemiş nesneler veya düşünceler arasında ilişki kurma" olarak tanımlanabilir (Rawlinson, 1995, s. 20). Akademik düşünme, düşünme kavramı ve onun etkinlik biçimiyle ilgilidir. Düşünme boyutunun içerdiği unsurlara bakılarak düşünce etkinliği ve akademik düşünme anlaşılabilir (Ekmekçi, 2017).

Araştırmmanın amacı, Türkiye Yüzyıl Eğitim Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda yer alan düşünme ve akademik düşünme becerilerini incelemek ve Akademik Düşünce Dünyası teması çerçevesinde bu becerilere ilişkin etkinlik önerileri ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma materyalini Türkiye Yüzyıl Eğitim Modeli Ortaokul Türkçe Dersi

Öğretim Programı (2024) oluşturmaktadır. Bu öğretim programında 8. sınıf düzeyinin 6. teması olan “Akademik Düşünce Dünyası”nın konuları ve alt konuları tek tek incelenmiştir. Ayrıca çalışma materyalinde yer alan “akademik düşünce/akademik düşünce” kavram ikiliğine de vurgu yapılmıştır. Çalışmada programda yer alan doğrudan alıntılar dışında “akademik düşünme” kavramı tercih edilmiştir. Aynı zamanda öğretim programının temel felsefesine uygun etkinlik önerileri geliştirilmiş ve bunlar listelenmiştir. Etkinlikler geliştirilirken 3 akademisyen, 2 bilim uzmanı ve 5 Türkçe öğretmeninden görüş alınmıştır. Bu doğrultuda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında 2024 yılında Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı yayımlanmıştır. Programın temel amacı, “gelişen nesillerin dünyayı anlamının temel aracı olan dili en yetkin şekilde kullanabilmelerini, Türkçenin zenginlikleriyle tanışmalarını, Türk kültürünü ve değerlerini dil aracılığıyla en doğru şekilde edinmelerini sağlamak”tır (MEB, 2024b, s. 5). Programın odak noktası, beşinci sınıftan sekizinci sınıfa kadar öğrencilerin anlama ve ifade etme için gerekli alan ve kavramsal becerilerini geliştirmektir. Dil becerilerine (okuma, yazma, dinleme, konuşma) birbirleriyle eşit önem verilerek öğrencilerin dil becerilerinin bir akış içinde gelişmesi hedeflenmektedir. Ortaokul süreci sonunda öğrencilerin tüm dil becerilerinde temel donanımına sahip olmaları, ayrıca değişen ve gelişen dünyaya ayak uydurabilmek için etkili bir eleştirel anlama ve üretim süreci geliştirmeleri beklenmektedir (MEB, 2024b). Program, değerlendirme, yorumlama, sorgulama, araştırma ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için gerekli konulara değinmektedir. Her öğrencinin ana dilini doğru ve etkili bir şekilde kullanması önemli olup, olgun kimlik ve karaktere sahip bireyler yetiştirmek ve öğrencilerin üst düzey düşünme becerilerini geliştirmek hedeflenmektedir (MEB, 2024b).

Yeni öğretim programında düşünme becerilerine büyük önem verilmektedir. Nitekim 8. sınıf düzeyinde programa “Akademik Düşünme Dünyası” (tema 6) başlıklı bir tema da dâhil edilmiştir (MEB, 2024b). Araştırma kapsamında Türkiye Yüzyıl Eğitim Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı’nda 8. sınıf düzeyinde Akademik Düşünme Dünyası temasının düşünme ve düşünme türleri, fen, proje hazırlama süreci ve bu başlıkların alt başlıkları ayrıntılı olarak incelenmiştir. Program, şu ana kadar düşünme kavramına en fazla yer veren öğretim programı olması bakımından önemli görülmüştür (Temizyürek & Balcı, 2021). Ancak programda akademik düşünme kavramına ilişkin kavramsal karışıklık eleştirilmektedir. Bu eleştiri yapılırken düşünme ve düşünce

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Bağlamında Düşünme ve Akademik Düşünme Kavramları

kavramlarının kökeni ve morfolojisi de ortaya konulmuştur. Akademik Düşünce Dünyası temasının ilk kez bir öğretim programında yer alması, öğrenci merkezli bir uygulama ihtiyacını da beraberinde getirmiş olup, yeni ders kitabı hazırlayacaklara, öğretmenlere ve araştırmacılara 10 adet etkinlik önerisi sunulmuştur. Araştırmadan hareketle şu tavsiyelerde bulunulabilir: Türkiye Yüzyıl Eğitim Modeli Ortaokul Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda "akademik düşünme" ve "akademik düşünce" kavramlarına ilişkin karışıklıklar giderilmeli ve literatürde birlik sağlanmalıdır. 8. sınıf için yeni ders kitapları hazırlanacağı zaman araştırmanın literatür taraması ve bulgular bölümünde yer alan bilgilerin ve etkinlik önerilerinin dikkate alınması son derece yararlı olacaktır. "Akademik düşünme" kavramının ne olduğu konusunda Türkçe literatürde daha fazla kaynak ve tartışmaya ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin bilimsel araştırmalar hakkında fikir sahibi olmaları ve kendilerini geliştirebilmeleri için makale, bildiri, tez gibi ürünler ortaya koyanlara daha somut teşvikler verilebilir.

EXTENDED ABSTRACT

The human mind has three basic functions: thinking, feeling, and wanting (Yılmaz, 2020). Among these, thinking is the independent and unique action of the mind. It is also the ability to comprehend, combine, separate, and compare forms and connections (Başerer, 2021). During thinking, the mind performs logical operations one after another. These mental operations are different from each other and require some information. These operations are called reasoning, and reasoning according to a certain logic constitutes the types of thinking (Güneş, 2012). Algorithmic thinking is the individual's creative and logical thinking skills in the face of a problem situation and completing the necessary series of actions to solve the problem. Algorithmic thinking is a necessary part of the scientific worldview (Ziatdinov and Musa, 2013). Analytical thinking is defined as the ability to separate a subject or problem into subtopics with the deductive method and evaluate each information obtained separately (Doğan, 2020). The concept of critical thinking is; It is an organized, effective, functional cognitive process for people to understand their own thoughts, other ideas, and to develop their ability to explain thoughts (Yılmaz, 2020). Creative thinking can be defined as "establishing a relationship between objects or thoughts that have not been previously associated with each other" (Rawlinson, 1995, p. 20). Academic thinking is related to the concept of thinking and its form of activity.

By looking at the elements that the thinking dimension contains, the thought activity and academic thinking can be understood (Ekmekçi, 2017).

The aim of the research is to examine the thinking and academic thinking skills included in the Türkiye Century Education Model Secondary School Turkish Course Curriculum and to put forward activity suggestions regarding these skills within the framework of the theme of the World of Academic Thinking. Document review, one of the qualitative research methods, was used in the research. The study material of the research consists of the Türkiye Century Education Model Secondary School Turkish Course Curriculum (2024). In this curriculum, the topics and subtopics of the 6th theme of the 8th grade level, “World of Academic Thinking”, were examined one by one. In addition, the concept duality of “academic thinking/academic thought” in the study material was also highlighted. In the study, the concept of “academic thinking” was preferred apart from the direct quotations in the program. At the same time, activity suggestions were developed in accordance with the basic philosophy of the curriculum and these were listed. While developing the activities, opinions were taken from 3 academicians, 2 science experts and 5 Turkish teachers. Various arrangements were made in this direction.

Within the scope of the Türkiye Century Education Model, the Secondary School Turkish Course Curriculum was published in 2024. The main purpose of the program is to “ensure that the growing generations can use the language, which is the basic tool for understanding the world, in the most competent way, become familiar with the richness of Turkish, and acquire Turkish culture and values through language in the most accurate way” (MEB, 2024b, p. 5). The focus of the program is to develop the field and conceptual skills required for understanding and expressing students from fifth to eighth grade. By giving equal importance to language skills (reading, writing, listening, speaking) compared to each other, it is aimed for the students' language skills to develop in a flow. At the end of the secondary school process, students are expected to have basic equipment in all language skills, and in addition, to develop an effective critical understanding and production process in order to keep up with the changing and developing world (MEB, 2024b). The program addresses the necessary issues for the development of evaluation, interpretation, questioning, research and critical thinking skills. It is important for each student to use their mother tongue correctly and effectively, and it is aimed to raise individuals with mature

identities and characters and to develop students' higher-level thinking skills (MEB, 2024b).

The new curriculum places great importance on thinking skills. In fact, a theme titled “World of Academic Thinking” (theme 6) was also included in the program at the 8th grade level (MEB, 2024b). Within the scope of the research, the topics of the theme of the World of Academic Thinking at the 8th grade level in the Türkiye Century Education Model Middle School Turkish Course Curriculum, namely thinking and types of thinking, science, project preparation process and their subheadings, were examined in detail. The program was considered important in terms of being the curriculum that has given the most space to the concept of thinking so far (Temizyürek and Balcı, 2021). However, the conceptual confusion in the program regarding the concept of academic thinking has been criticized. While making this criticism, the origin and morphology of the concepts of thinking and thought were also revealed. Since the theme of the World of Academic Thinking is included in a curriculum for the first time, the theme has also brought about the need for a student-centered application, and 10 activity suggestions have been presented to those who will prepare new textbooks, teachers and researchers. The main suggestions are; the confusion regarding the concepts of “academic thinking” and “academic thought” in the Türkiye Century Education Model Middle School Turkish Course Curriculum should be eliminated and unity should be provided in the literature. When new textbooks are to be prepared for the 8th grade, it will be extremely useful to take into consideration the information in the literature review and findings section of the research, as well as the activity suggestions. There is a need for more resources and discussions in the Turkish literature on what the concept of “academic thinking” is. More concrete incentives can be given to teachers who produce products such as papers, articles, and theses so that they can have an idea about scientific research and improve themselves.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için etik kurul izni gerekmemektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Yazarlar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için eşit düzeyde katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanmasına ilişkin herhangi bir potansiyel çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Yapay Zekâ Kullanımı Bildirimi: Yazarlar; bu makalenin araştırılması, yazarlığı ve yayımlanması için herhangi bir yapay zekâ aracından faydalanmamıştır.

Sözcük Sayısı: Makaledeki sözcük sayısı 9000'i geçmemelidir.

Teşekkür: Araştırma kapsamında teşekkür edilecek herhangi bir kurum ya da kuruluş yoktur.